TARJIMADA PORTRET, PEYZAJ, RUHIYAT. YOZUVCHI VA TARJIMON ORASIDAGI TAFAOVUTLAR VA YAQINLIK

G‘anijonova Naziraxon
Andijon chet tillar instituti Xorijiy filologiya va turizm fakulteti
Tarjima nazariyasi va amaliyoti yo‘nalishi talabasi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada badiiy tarjimaning muhim masalalaridan biri bo‘lgan portret, peyzaj va ruhiyat tasvirining tarjimada qayta yaratilishi haqida fikr yuritiladi. Badiiy asarda qahramonning tashqi ko‘rinishi, tabiat manzarasi va ichki kechinmalari bir-birini to‘ldirib, asarning umumiy mazmuni hamda estetik ta’sirini shakllantiradi. Shu sababli ularni boshqa tilga o‘girishda faqat lug‘aviy ma’noni yetkazishning o‘zi kifoya qilmaydi. Tarjimon muallifning uslubi, obrazlarning tabiati, milliy-madaniy **xususiyatlar va matnning hissiy ohangini ham hisobga olishi kerak.**

Kalit so‘zlar: badiiy tarjima, portret, peyzaj, ruhiyat, yozuvchi, tarjimon, obraz, uslub, badiiy tasvir.

ANNOTATION

This article examines the recreation of portrait, landscape and psychological description in literary translation. In a literary work, the character’s appearance, the description of nature and inner experiences complement each other and contribute to the overall meaning and aesthetic effect of the text. Therefore, translating these elements requires more than conveying their literal meaning. A translator should also take into account the author’s style, characterization, cultural features and emotional tone of the original work.

Keywords: literary translation, portrait, landscape, psychology, writer, translator, character, style, artistic description.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются особенности передачи портрета, пейзажа и психологического состояния героев в художественном переводе. В художественном произведении внешний облик персонажа, описание природы и его внутренние переживания взаимосвязаны и играют важную роль в раскрытии содержания и художественной выразительности произведения. Поэтому при переводе недостаточно передать только словарное значение текста. Переводчик должен учитывать авторский стиль, особенности образов, национально-культурный контекст и эмоциональную окраску оригинала.

Ключевые слова: художественный перевод, портрет, пейзаж, психология, писатель, переводчик, образ, стиль, художественное описание.

KIRISH

Badiiy tarjima xalqlar o‘rtasidagi adabiy va madaniy aloqalarni rivojlantirishda muhim vositalardan biridir. Turli tillarda yaratilgan badiiy asarlar tarjima orqali boshqa xalqlarning o‘quvchilariga yetib boradi. Bunda tarjimonning vazifasi faqat bir tildagi so‘zlarni boshqa tildagi so‘zlar bilan almashtirishdan iborat emas. Badiiy asarning mazmuni uning so‘zlaridagina emas, balki muallifning fikrlashi, tasvir usuli, qahramonlarning xarakteri, ruhiy holati, tabiat manzaralari va milliy koloritida ham namoyon bo‘ladi.

Shu jihatdan badiiy tarjima tarjimondan til bilimi bilan bir qatorda adabiy tafakkur va ijodiy yondashuvni ham talab qiladi. Tarjimon asarni o‘qir ekan, undagi voqealar bilan birga muallifning o‘quvchiga qanday ta’sir ko‘rsatmoqchi bo‘lganini ham anglashga harakat qiladi. Ayniqsa, portret, peyzaj va ruhiyat kabi tasviriy vositalar tarjimada alohida e’tibor talab etadi.

Har qanday badiiy asarda muallif voqealarni ma’lum tasviriy vositalar orqali ko‘rsatadi. Qahramonning tashqi ko‘rinishi portret, tabiat va atrof-muhit tasviri peyzaj, uning ichki kechinmalari esa ruhiy tasvir orqali ochib beriladi. Bu uch unsur ko‘pincha o‘zaro bog‘liq holda qo‘llanadi. Masalan, qahramonning kayfiyati uning yuzidagi ifoda orqali ko‘rsatilishi va shu holatga mos tabiat manzarasi bilan kuchaytirilishi mumkin.

Tarjima jarayonida aynan shu badiiy qatlamni saqlab qolish murakkab masalalardan biridir. Bir tilda tabiiy va ta’sirchan ko‘ringan tasvir boshqa tilda so‘zma-so‘z tarjima qilinganda o‘zining ta’sir kuchini yo‘qotishi mumkin. Ayrim iboralar, o‘xshatishlar, metaforalar va milliy-madaniy tushunchalar tarjimondan alohida yondashuvni talab qiladi.

Badiiy tarjimada muallifga sodiqlik va tarjimonning ijodiy erkinligi o‘rtasidagi muvozanat alohida ahamiyatga ega. Tillar grammatik qurilishi, so‘z boyligi va badiiy ifoda imkoniyatlari jihatidan farq qilgani uchun tarjimon asl mazmunni saqlagan holda uni yangi tilda tabiiy, ravon va ta’sirchan yetkazishi lozim.

Mavzuning dolzarbligi ham shundaki, portret, peyzaj va ruhiyat kabi tasviriy vositalarning tarjimada qanday berilishi asarning o‘quvchi tomonidan qabul qilinishiga bevosita ta’sir qiladi. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi portret, peyzaj va ruhiyatning badiiy tarjimadagi o‘rnini yoritish hamda yozuvchi va tarjimon faoliyatidagi o‘xshash va farqli jihatlarni ko‘rsatishdan iborat.

PORTRETNING BADIIY ASARDAGI O‘RNI VA TARJIMASI

Portret badiiy asarda qahramonning tashqi qiyofasini tasvirlash bilan birga, uning xarakteri va ichki dunyosini ochib berishga xizmat qiladigan muhim vositadir. Yozuvchi qahramonning yuzi, ko‘zlari, sochlari, kiyimi, yurish-turishi, ovozi yoki yuzidagi turli ifodalarni tasvirlash orqali o‘quvchida muayyan obrazni shakllantiradi. Ba’zan birgina detal qahramon haqida katta tasavvur berishi mumkin.

Portretning muhim xususiyati shundaki, tashqi belgi ko‘pincha ichki holat bilan bog‘lanadi. Masalan, qahramonning keskin nigohi uning qat’iyatini, doimiy tabassumi ochiqko‘ngilligini, xira va charchagan chehrasi esa ruhiy yoki jismoniy holatini anglatishi mumkin. Shu sababli tarjimon portret tasviridagi har bir detalni shunchaki tashqi belgi sifatida emas, balki obraz yaratishga xizmat qiluvchi vosita sifatida qabul qilishi kerak.

Tarjima jarayonida portretni ifodalovchi sifatlar, o‘xshatishlar va obrazli iboralarni to‘g‘ri tanlash muhim. So‘zma-so‘z tarjima ba’zan tabiiylikni buzishi mumkin. Shuning uchun tarjimon mazmunni saqlagan holda tarjima tilining imkoniyatlaridan foydalanadi. Portretning to‘g‘ri berilishi o‘quvchiga qahramonni asl asar o‘quvchisiga yaqin tarzda tasavvur qilish imkonini beradi.

PEYZAJNING BADIIY VAZIFASI VA TARJIMADAGI AHAMIYATI

Peyzaj badiiy asarda tabiat, fasl, ob-havo, makon va atrof-muhitni tasvirlash orqali voqealar kechayotgan muhitni yaratadi. Biroq peyzajning vazifasi faqat joyni ko‘rsatish bilan chegaralanmaydi. U ko‘pincha qahramonning ruhiy holatini ochish, voqealar kayfiyatini kuchaytirish va asarning umumiy ohangini belgilash uchun ishlatiladi.

Masalan, yomg‘irli va xira kun tasviri qahramonning tushkun kayfiyati bilan uyg‘unlashishi, bahorning yorqin manzarasi esa yangilanish va umid tuyg‘usini kuchaytirishi mumkin. Ba’zi asarlarda tabiat tasviri voqealarning rivojiga ham ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli tarjimon peyzajni o‘girganda faqat tabiatdagi narsalarni sanab o‘tmasdan, uning asardagi badiiy vazifasini ham tushunishi zarur.

Peyzaj tarjimasida milliy-madaniy xususiyatlar ham muhim. Bir xalq uchun odatiy bo‘lgan tabiat hodisasi yoki geografik tasvir boshqa xalq o‘quvchisida boshqacha tasavvur uyg‘otishi mumkin. Tarjimon rang, tovush, yorug‘lik va makon tasvirlarini imkon qadar to‘liq yetkazishga intiladi. Yaxshi tarjimada peyzaj o‘quvchiga shunchaki manzara sifatida emas, balki asar ruhini his qilishga yordam beradigan badiiy unsur sifatida taqdim etiladi.

RUHIYAT TASVIRINING TARJIMADAGI MURAKKABLIGI

Ruhiyat tasviri qahramonning ichki dunyosini, uning o‘y-xayollari, his-tuyg‘ulari, qo‘rquvi, quvonchi, iztirobi, umidi va ikkilanishlarini ifodalashga xizmat qiladi. Badiiy asarning ta’sirchanligi ko‘p jihatdan qahramon ruhiyatining qanchalik ishonarli tasvirlanganiga bog‘liq. Yozuvchi ba’zan ichki kechinmalarni bevosita bayon qiladi, ba’zan esa sukut, nigoh, harakat yoki xotira orqali ko‘rsatadi.

Tarjimada bunday nozik holatlarni berish ayniqsa murakkab, chunki inson kechinmalarini ifodalovchi so‘zlarning hissiy darajasi bir xil bo‘lmaydi. Masalan, “xafa bo‘ldi”, “ko‘ngli cho‘kdi”, “iztirob chekdi” kabi ifodalar bir-biriga yaqin bo‘lsa-da, ularning badiiy ta’siri turlicha. Tarjimon qahramonning holatini chuqur anglamasa, mos so‘zni tanlashda xato qilishi mumkin.

Shuning uchun ruhiyat tasvirini tarjima qilishda tarjimon nafaqat tilni, balki inson psixologiyasini ham yaxshi tushunishi, muallif qahramon orqali qanday tuyg‘uni yetkazmoqchi bo‘lganini his qilishi kerak. Ruhiy tasvirning muvaffaqiyatli tarjimasi o‘quvchida asl asar o‘quvchisiga yaqin hissiy taassurot uyg‘otadi.

YOZUVCHI VA TARJIMON O‘RTASIDAGI TAFAOVUTLAR VA YAQINLIK

Yozuvchi va tarjimonning faoliyati bir-biriga yaqin bo‘lsa-da, ularning oldida turgan vazifalar bir xil emas. Yozuvchi asarning g‘oyasini shakllantiradi, syujet yaratadi, qahramonlarni o‘ylab topadi va o‘ziga xos badiiy olamni yuzaga keltiradi. Tarjimon esa mavjud badiiy asarni boshqa tilga olib o‘tadi. Shunga qaramay, tarjimonning ishi oddiy ko‘chirishdan iborat emas.

Tarjimon muallifning fikrini, uslubini, qahramonlarning xarakterini va asarning umumiy ruhini boshqa tilda qayta yaratadi. Shu jihatdan u ham ijodkor sifatida namoyon bo‘ladi. Yozuvchi uchun ijodiy erkinlik kengroq, tarjimon uchun esa asl matnga sodiqlik muhimroqdir. Biroq sodiqlik so‘zlarni aynan takrorlash degani emas. Tarjimon ba’zan gap tuzilishini o‘zgartirishi, mos sinonim tanlashi yoki birikmani boshqa shaklda berishi mumkin.

Yozuvchi va tarjimonni birlashtiradigan eng muhim jihat tilga bo‘lgan munosabat va badiiy fikrni o‘quvchiga ta’sirchan yetkazish istagidir. Yaxshi tarjimon muallifning uslubini chuqur his qiladigan, uning badiiy maqsadini tushunadigan va shu maqsadni boshqa tilda tabiiy ifodalay oladigan ijodkor bo‘lishi kerak.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, portret, peyzaj va ruhiyat badiiy asarning mazmunini chuqurlashtiradigan, obrazlarni jonlantiradigan va o‘quvchiga kuchli hissiy ta’sir ko‘rsatadigan muhim tasvir vositalaridir. Ularning har biri alohida vazifaga ega bo‘lsa-da, badiiy matnda ko‘pincha bir-biri bilan uzviy bog‘liq holda namoyon bo‘ladi. Qahramonning tashqi ko‘rinishi uning ichki dunyosini ochishi, tabiat tasviri uning kayfiyatini kuchaytirishi yoki ruhiy holat voqea muhitini o‘zgartirishi mumkin.

Tarjima jarayonida muallifga sodiqlik va tarjimonning ijodiy yondashuvi o‘zaro uyg‘unlashgandagina asarning asl ruhi saqlanadi. Yozuvchi yangi badiiy olamni yaratadi, tarjimon esa shu olamni boshqa til o‘quvchisi uchun qayta jonlantiradi. Demak, tarjimonning asosiy vazifasi so‘zlarni bir tildan ikkinchi tilga ko‘chirish emas, balki muallifning badiiy niyati, qahramonlar kechinmalari, tasvirlarning estetik ta’siri va asarning umumiy ruhini yangi o‘quvchiga yetkazishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. G‘afurov I. Tarjimonlik mutaxassisligiga kirish.
2. Salomov G‘. Tarjima nazariyasiga kirish.
3. Komilov N. Tafakkur karvonlari.
4. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish.
5. Badiiy tarjima nazariyasi va amaliyotiga oid ilmiy-uslubiy manbalar.